

سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی در مواد مخدر در ایران (مطالعه تطبیقی در اسناد بین‌المللی)

محمد رضا کریمی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۱

از صفحه ۶۱ تا ۸۶

چکیده

امروزه جنایاتی که منفعته سرشار مادی در بردارد، به شکل سازمان‌یافته و توسط گروه‌ها و باندهای مافیایی در بعد فراملی ارتکاب می‌یابد. پول‌شویی، یک پدیده جهانی است و مقابله با آن همت شبانه‌روزی می‌طلبد. چون تمام جنایات سازمان‌یافته، به‌منظور تحصیل منفعته مالی ارتکاب می‌یابد و عواید حاصل از آن باید به نحوی تطهیر شود، لذا برخورد مناسب با تطهیر پول، ضمن این‌که مبارزه با ارتکاب این عناوین مجرمانه است، در واقع، مبارزه با سایر جنایات سازمان‌یافته که جرم مقدم یا اصلی نامیده می‌شود نیز محسوب می‌گردد؛ در این تحقیق با روش تحلیلی - توصیفی به بررسی سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی در حوزه مواد مخدر؛ با مطالعه تطبیقی در اسناد بین‌المللی پرداخته است. آمیخته بودن پدیده پول‌شویی با فعالیت‌های بزهکارانه و نقش اساسی در تسهیل ارتکاب جرائم، عزم بین‌المللی را بر آن داشت که در خصوص مبارزه با پول‌شویی از دهه ۱۹۸۰ به‌صورت جدی‌تر به آن پرداخته تا بدین‌وسیله با این جرم به مقابله برخیزند. با توجه به‌ضرورت مبارزه با پول‌شویی در ایران نیز بعد از تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی گام‌های مؤثری در این خصوص برداشته‌شده است.

کلیدواژه‌ها: پول‌شویی، تطهیر عواید حاصل از جنایت، مواد مخدر، جنایات سازمان‌یافته.

مقدمه

پول شویی، دارای سابقه‌ای دیرینه است؛ شاید بتوان ادعا کرد که فعالیت‌ها و اقداماتی که برای تطهیر پول و اموال حاصل از جرم صورت می‌گیرد، تاریخی به قدمت ارتکاب جرم دارد. به عبارت دیگر از زمانی که بشر، ربودن مال غیر و سرقت را جرم دانسته و با مفاهیمی چون قاچاق کالا و مواد مخدر و اسلحه آشنا شده و مفهوم تروریسم را شناخته است و آن را جرم تلقی کرده، پدیده پول شویی نیز به وجود آمده است.

عملیات پول شویی در چند مرحله صورت می‌گیرد: اولین مرحله، از فرایند جرم پول شویی، موقعیت‌یابی یا تزریق وجوه حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی به شبکه مالی رسمی، باهدف تبدیل عواید از حالت نقدی به ابزارها و دارایی‌های مالی است؛ این مرحله لایه سازی یا مرحله انشعابی یا تحرکی نیز نامیده می‌شود و در این مرحله پول نامشروع در درون موسسه مالی که ابتدا به آنجا سپرده شده است به چندین شاخه منشعب گردیده یا از درون چندین موسسه عبور داده شده یا به نحوی دست کاری می‌شود که تنها یک چهره حقیقی از مبدأ و مأخذ ایجاد پول بجای ماند؛ آخرین مرحله پول شویی «ادغام و ترکیب» است. در این مرحله، وجوه غیرقانونی توسط برخی فعالیت‌های ساده و یا پیچیده، با بدنه اصلی اقتصاد کشور ادغام می‌شوند.

از روش‌های پول شویی می‌توان سنتی و الکترونیکی را نام برد که روش‌های کنونی این جرم می‌باشد در مرحله اول پول شویی به روش سنتی که مرحله جایگزینی نام دارد، اولین قدم، انتقال فیزیکی پول نقد است؛ اما در پول شویی الکترونیکی، جهت انجام مرحله جایگزینی، پول شویی می‌تواند به راحتی و با استفاده از پول‌های الکترونیکی و توسط کارت‌های هوشمند، درآمدهای مجرمانه‌اش را باقابلیت بی‌نامی یا ناشناختگی که به صورت پول الکترونیکی درآمده، ردوبدل کند.

یکی از پدیده‌های شومی که طی چند دهه اخیر در اقتصاد کشورها از یک سو و در سطح جهانی از سوی دیگر ریشه دوانده است، پدیده سیاه پول شویی است. در جریان این آفت اقتصادی پول‌هایی که فاقد خاستگاه موجه و مشروع هستند در روندی که ظاهری از فعالیت‌های قانونی دارند، قرار می‌گیرند و چهره واقعی‌شان پنهان می‌ماند. بسیاری از کارشناسان مالی و نظریه پردازان مسائل جهانی سازی یا یکسان سازی اقتصادها

و بازارهای مالی بر این اعتقاد دارند که رشد پدیده پول‌شویی را باید در جریان‌ات چند دهه اخیر در سطح جهان بررسی و مطالعه کرد. برآوردهای انجام‌گرفته از محدوده و میزان پول‌شویی در سطح جهان نشان می‌دهد، حجم آن از تولید ناخالص داخلی بسیاری از کشورهای جهان بیشتر است. (غلامی و پور بخش، ۱۳۹۰، ۹۸) از این رو به آسانی می‌توان پذیرفت که چنان‌چه وجوه حاصل از فعالیت‌های مجرمانه بتواند به یک نظام مالی از طریق اقدام آگاهانه یا ناآگاهانه تعدادی کارمند وارد شود آن نظام جبراً به همکاری با فعالیت سازمان‌های تبهکار کشانده می‌شود که درعین حال که شهرت و اعتبار آن کشور را زیر سؤال می‌برد آثار زیان‌بار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی قابل توجهی را برای جوامع به همراه دارد که از آن جمله می‌توان به آلوده شدن و بی‌ثباتی بازارهای مالی، بی‌اعتمادی مردم به نظام مالی، تغییرات جبری و ناخواسته در تقاضای پول و تغییر شدید در نرخ بهره و در نتیجه انتقال پیش‌بینی‌نشده سرمایه بین کشورها، تضعیف بخش خصوصی قانونی، فاسدشدن ساختار و لطمه شدید به اعتبار دولت‌ها و نهادهای اقتصادی کشورها و... اشاره کرد و همین امر انجام پژوهشی در رابطه با این موضوع به صورت تطبیقی را به ضرورتی انکارناپذیر مبدل کرده است.

پیشینه تحقیق

- احسانی، بهمن؛ (۱۳۸۸) جرم نامرئی (پول‌شویی)، ج ۱، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی. نویسنده در این کتاب تأکید دارد بر این که جرم پول‌شویی از جمله فعالیت‌های ناسالم اقتصادی است که خود، زاییده و درعین حال تکمیل‌کننده فعالیت‌های مجرمانه دیگر است و اثرات زیانباری بر سطح اقتصاد کلان از جمله: از دست رفتن کنترل سیاست‌های اقتصادی، مانعی برای جهانی‌شدن، تضعیف اهداف سیاست پولی و مالی و... خواهد داشت.

- تجلی، سید آیت‌الله؛ (۱۳۹۰) کتابی تحت عنوان مبارزه با پول‌شویی و تامین مالی تروریسم در بانکها، تهران، آراد کتاب، کهکشان دانش. هدف از تألیف، ارائه آموزش‌های لازم به مدیران و کارکنان بانک‌ها و اشخاص مشمول قوانین و مقررات مبارزه با پول‌شویی هست.

- حیدری، علی مراد (۱۳۸۴)، تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و حقوق جزای ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مجتمع آموزش عالی قم. در این پایان‌نامه نگارنده به دلیل عدم جرم انگاری پول‌شویی در زمان نگارش پایان‌نامه در سیاست کیفری ایران؛ به‌نقد این موضوع پرداخته است.

- تذهیبی؛ فریده، (۱۳۸۴) کتابی تحت عنوان پول‌شویی و روش‌های مبارزه با آن. تهران، انتشارات زعیم. هدف از تألیف، جمع‌آوری ضوابط و رویدادهای مربوط به پول‌شویی و ارائه آن و راهکارهای جلوگیری از ارتکاب جرم آمده است.

مبانی نظری تحقیق

پول‌شویی جرمی است که ابتدا در کشور آمریکا جرم‌انگاری شد و از آن پس سایر کشورها نیز پی به آثار مخرب پنهانی این جرم برده و آن را جرم‌انگاری نمودند. کشور ایران نیز از این امر مستثنا نبوده و در حقوق داخلی خود این رفتار مجرمانه را جرم‌انگاری نموده و برای جلوگیری و مبارزه با آن قوانینی وضع نمودند.

از همین رو، واژه پول‌شویی یا تطهیر پول را جایگزین واژه Money laundering نمودند. همان‌گونه که پیداست واژه پول‌شویی برگردان لغت به لغت معادل انگلیسی آن در حقوق بین‌الملل و حقوق کشور امریکاست که در لغت‌نامه‌های لاتین و انگلیسی نیز موجود است.

در فرهنگ لغت Black تعریفی از پول‌شویی ارائه شده که از قرار ذیل است: انتقال پول‌های به‌دست‌آمده از طرق غیرقانونی، به‌وسیله افراد یا حساب‌های قانونی، به‌نحوی که منشأ اصلی آن قابل‌ردیابی نباشد.

انتخاب واژه پول‌شویی از این‌روست که این روند مجرمانه یعنی شست‌وشوی پول مانند نوعی وسیله شست‌وشوی خانه یا ماشین لباس‌شویی عمل می‌کند که چرک و کثافت را از لباس‌ها جدا می‌کند و با جدا کردن کثافات ناشی از جرم از پول یا هر مال دیگر ناشی از جرم، آن را پاک می‌سازد (میر محمدصادقی، ۱۳۷۷: ۳۳۳).

مفهوم پول‌شویی در دکترین: در رابطه با اصطلاح پول‌شویی یا معادل آن در فقه اسلامی مطلبی آورده نشده و تعریف و یا احکامی در رابطه با آن ارائه نگردیده است اما از برخی

آیات، روایات و قواعد فقهی و هم عقلاً به این نتیجه می‌رسیم که باید با تطهیر اموال و عواید ناشی از جرم مبارزه نمود و از آن جلوگیری کرد که در قسمت مبانی جرم‌انگاری بدان خواهیم پرداخت؛ اما در کتب حقوقی برای اصطلاح پول‌شویی یا تطهیر مال تعاریف مختلف و متعددی توسط حقوق‌دانان و اقتصاددانان ارائه شده است. به‌عنوان مثال یکی از صاحب‌نظران، پول‌شویی را چنین تعریف می‌کند: «منظور از تطهیر مال، مخفی کردن منبع اصلی اموال ناشی از جرم و تبدیل آن‌ها به اموال پاک است، به‌طوری‌که یافتن منبع اصلی مال غیرممکن یا بسیار دشوار گردد.» (میر محمدصادقی، ۱۳۸۶: ۳۳۲).

تعریف قانونی پول‌شویی: حقوق‌دانان برای جرم پول‌شویی تعاریف متفاوتی ذکر کرده و مفهوم جرم پول‌شویی را از نگاه خود توضیح داده‌اند؛ اما برای جرم‌انگاری هر رفتاری، نیاز است تا قانون تعریفی از آن ذکر نماید به‌نحوی که شبه‌ای در رابطه با عنصر مادی جرم موردنظر باقی نماند. لذا در این بخش تعریفی را که قانون‌گذار ایران و افغانستان از جرم پول‌شویی ارائه نموده‌اند موردبررسی قرار خواهیم دادیم. پول‌شویی، در صورتی که با موفقیت انجام یابد گذشته از آثار مخرب بسیاری که در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی به‌جای خواهد گذاشت، عملاً موجب تکرار فعالیت‌های مجرمانه و افزایش توان مالی مجرمین و در نتیجه زمینه‌ساز ارتکاب جرائم سنگین‌تر از سوی آنان خواهد شد؛ بنابراین لزوم جرم‌انگاری این عمل، چه در بعد داخلی و چه در بعد بین‌المللی به‌عنوان یک ضرورت انکارناپذیر نمایان می‌گردد تا با محروم نمودن گروه‌های تبهکار از منافع اعمال مجرمانه در قالب تطهیر پول، از ادامه فعالیت آن‌ها جلوگیری شود (معاونت آموزش قوه قضائیه، ۱۳۸۲: ۷۴).

تعریف پول‌شویی در اسناد بین‌المللی: در این بند به بررسی اقدامات دسته‌جمعی کشورها برای مبارزه با پول‌شویی که از طریق سازمان‌های جهانی یا معاهدات و پیمان‌های چندجانبه مانند کنوانسیون وین، طرح دستورالعمل جوامع اروپا و... تدوین شده‌اند می‌پردازیم. این اقدامات که نمونه بارزی از توسعه حقوق جزای بین‌الملل است شامل تعاریفی از پول‌شویی‌اند که به فهم بهتر این عمل مجرمانه کمک می‌کنند.

مفهوم پول‌شویی در کشور ایران: امروزه جامعه جهانی به سمتی حرکت می‌کند که کمترین مانعی بر سر تجارت و مبادلات بازرگانی بین کشورها وجود نداشته باشد

مجرمین نیز از این موضوع نهایت استفاده را نموده و دایره شمول ارتکاب جرائم خود را به چند کشور منطقه‌ای یا حتی فراتر از آن گسترش داده و منجر به وجود آمدن جرائمی شده‌اند که می‌توانیم از آن‌ها به جرائم جهانی شده تعبیر کنیم؛ بنابراین یکی از مقدمات مهم و لازم در چگونگی مقابله با جرم و اتخاذ سیاست جنایی معقول در مقابل جرائم فراملی مانند پول‌شویی، شناخت کامل آن هست و میرهن است که در شناخت پول‌شویی نمی‌توان صرفاً به حقوق داخلی یک کشور معطوف بود و خود را از استفاده از اسناد بین‌المللی و قوانین سایر کشورها مبری دانست.

ضرورت جرم‌انگاری پول‌شویی در حوزه مواد مخدر: عملیات قانونی جلوه دادن درآمدهای غیرقانونی یا به عبارت دیگر، «پول‌شویی» در صورتی که با موفقیت روبه‌رو شود، آثار منفی فراوانی در زمینه‌های اقتصاد، امنیت، تعادل سیاسی و حتی دستگاه عدالت قضایی به‌جای می‌گذارد؛ بنابراین برای جلوگیری از این عملیات باید راه‌کارهایی را در پیش گرفت. از جمله این راه‌کارها می‌توان به بالا بردن هزینه ارتکاب جرم در مقابل سود ناشی از ارتکاب جرم اشاره نمود. بدیهی است بیش‌تر مجرمینی که دست به ارتکاب جرائم سودآور می‌زنند مجرمین حسابگری هستند که با محاسبه هزینه ارتکاب جرم نظیر خطر کشف جرم، دستگیری، تعقیب و نوع و میزان مجازات از یک‌سو و محاسبه سود ناشی از ارتکاب جرم از سوی دیگر، یکی از دو راه ارتکاب جرم یا صرف‌نظر کردن از آن را انتخاب می‌کنند. از سوی دیگر، جرم‌انگاری و تعیین کیفر برای عمل غیرقانونی، هزینه ارتکاب آن عمل را تا حد زیادی افزایش می‌دهد؛ زیرا اگر در برابر یک عمل غیرقانونی، پاسخ غیر کیفری باشد هزینه ارتکاب جرم چندان بالا نیست ولی چنانچه واکنش در برابر آن عمل، کیفری و به‌صورت مجازات باشد هزینه ارتکاب جرم بالاتر می‌رود؛ بنابراین مسئله جرم‌انگاری یک عمل غیرقانونی عامل مهمی برای مقابله با آن محسوب می‌گردد و جرم‌انگاری پول‌شویی نیز از این قاعده مستثنا نیست. بحث جرم‌انگاری پول‌شویی از این زاویه نیز قابل توجه است که عملیات پول‌شویی سبب منتفع شدن و نتیجه گرفتن مجرمین و سازمان‌های تبهکار از جرائم سودآور خویش گشته و باعث ادامه یافتن و تکرار فعالیت مجرمانه می‌گردد؛ بنابراین از طریق جرم‌انگاشتن این عمل می‌توان با محروم نمودن مجرمین از عواید مجرمانه، انگیزه ارتکاب فعالیت‌های تبهکارانه را از آنان سلب نمود.

اهمیت و ضرورت خاص انجام تحقیق: یکی از پدیده‌های شومی که طی چند دهه اخیر در اقتصاد کشورها از یک‌سو و در سطح جهانی از سوی دیگر ریشه دوانده است، پدیده سیاه پول‌شویی است. در جریان این آفت اقتصادی پول‌هایی که فاقد خاستگاه موجه و مشروع هستند در روندی که ظاهری از فعالیت‌های قانونی دارند، قرار می‌گیرند و چهره واقعی‌شان پنهان می‌ماند. بسیاری از کارشناسان مالی و نظریه‌پردازان مسائل جهانی‌سازی یا یکسان‌سازی اقتصادها و بازارهای مالی بر این اعتقاد دارند که رشد پدیده پول‌شویی را باید در جریانات چند دهه اخیر در سطح جهان بررسی و مطالعه کرد. برآوردهای انجام‌گرفته از محدوده و میزان پول‌شویی در سطح جهان نشان می‌دهد، حجم آن از تولید ناخالص داخلی بسیاری از کشورهای جهان بیشتر است. (غلامی و پور بخش، ۱۳۹۰، ۹۸).

بنابراین هدف اصلی این تحقیق بررسی سیاست تقنینی در جرم‌انگاری پول‌شویی در حوزه مواد مخدر در اسناد بین‌المللی هست؛ و اهداف فرعی آن نیز عبارت‌اند از:

- بررسی وضعیت سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی ایران نسبت به اسناد بین‌المللی.
- بررسی تأثیرات منفی اصل رازداری بانکی در اجرای سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی.

و سؤالات تحقیق به‌صورت زیر هست:

۱- سؤال اصلی:

سیاست تقنینی در جرم‌انگاری پول‌شویی در حوزه مواد مخدر در اسناد بین‌المللی به چه ترتیبی محقق شده است؟

۲- سؤال‌های فرعی:

- ۱- سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی ایران نسبت به اسناد بین‌المللی در چه وضعیتی قرار دارد؟
- ۲- تأثیرات منفی اصل رازداری بانکی در اجرای سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی تا چه حد است؟

روش‌شناسی پژوهش

در توصیف حقوقی و تحلیل محتوا، بر اساس قواعد منطقی حقوقی پرداخته خواهد شد تا نتیجتاً به بهترین نظرها رسیده و ابهامات موجود و جایگاه واقعی موضوع را شناخته و ارائه نماییم. همچنین نگارنده درصدد است که طرز ارائه مطالب تحقیق ضمن این که از جنبه‌های نظری برخوردار باشد، جنبه‌های عملی و کاربردی نیز داشته باشد. درواقع در تهیه و گردآوری سعی خواهد شد با استفاده از روش تحلیلی و منابع کتابخانه‌ای، علیرغم منابع محدود در این زمینه، نظرات حقوقدانان در هر زمینه که مربوط به این عنوان باشد، جمع‌آوری و بررسی می‌شود.

روش نگارنده در انجام پژوهش پیش رو، روش توصیفی و تحلیلی هست. چراکه سعی و تلاش او بر این است که با مقایسه‌ی قانون جدید و بررسی دیدگاه‌ها و نظرات گوناگون در خصوص آن‌ها، نشان دهد که توازن حقوق متهم، بزه دیده و جامعه یکی از دغدغه‌های جدی قانون‌گذار در وضع قوانین جدید بوده است هر چند نقص‌های جدی وجود دارد. لذا پژوهش حاضر بر اساس تحلیل محتوا و استقراء تکمیل خواهد. در این تحقیق برای دستیابی به مطالب، از شیوه کتابخانه‌ای استفاده خواهد شد؛ به عبارت دیگر، جمع‌آوری اطلاعات از طریق استفاده از کتابخانه و مطالعه کتب، مقالات و تحقیقاتی که حقوقدانان در این زمینه انجام داده‌اند و منابع اطلاعاتی، صورت می‌گیرد.

یافته‌های تحقیق

سؤال اول: سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی ایران نسبت به اسناد بین‌المللی در چه وضعیتی قرار دارد؟

سابقه اقدامات بین‌المللی برای قانون‌گذاری، تدوین راهکارهای اجرایی و مبارزه با جرائم جدی به‌ویژه جرائم فراملی، به مهر و موم‌های میانی دهه ۱۹۸۰ بازمی‌گردد. در اواخر این دهه عزم جهانی برای تدوین پیمان‌نامه‌ها، معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی، به‌منظور مقابله با پول‌شویی شکل گرفت که مهم‌ترین و اساسی‌ترین مستندات منعکس‌کننده کوشش‌های فراگیر بین‌المللی برای مقابله با پول‌شویی را می‌توان چنین

برشمرد: پیمان‌نامه وین (۱۹۸۸)^۱، اعلامیه بال (۱۹۸۸)^۲، تشکیل نیروی ویژه اقدام مالی علیه پول‌شویی (۱۹۸۹)^۳، پیمان‌نامه شورای اروپا (۱۹۹۰)^۴، دستورالعمل جامعه اروپایی (۱۹۹۱)^۵، قطعنامه سازمان بین‌المللی بورس‌های اوراق بهادار (۱۹۹۲)، قانون نمونه سازمان ملل متحد (۱۹۹۵)^۶ و نسخه‌های ویرایش شده بعد آن (۱۹۹۹، ۲۰۰۰ و ۲۰۰۵)، گروه آگمونت (۱۹۹۵)^۷، پیمان‌نامه مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی پالمو (۲۰۰۰) و درنهایت قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت درزمینه مبارزه با تروریسم (۲۰۰۱).

پیمان‌نامه وین (۱۹۸۸): کنوانسیون وین به‌طور کلی اولین اقدام جدی در جهت تدوین مقررات مبارزه با پول‌شویی از سوی کشورها و سازمان ملل و کنوانسیون وین متبلور شده است اگرچه قبل از سال ۱۹۸۸ اقدامات اندک صورت گرفته بود اما سرمنشأ مبارزه با پول‌شویی از این کنوانسیون هست.

این کنوانسیون در ۲۰ دسامبر سال ۱۹۸۸ در ششمین جلسه عمومی به تصویب رسید که در آن راه‌هایی برای محروم کردن قاچاقچیان مواد مخدر از عواید فعالیت‌های مجرمانه‌شان و در نتیجه کاهش انگیزه آنان برای ادامه این فعالیت‌ها پیشنهاد شده است؛ و در سال ۱۹۹۰ به اجرا درآمد و در ایران نیز در سال ۱۳۷۰ شمسی مجلس شورای اسلامی آن را به تصویب رسانید.

هرچند که اصطلاح پول‌شویی در کنوانسیون نیامده است اما در ماده ۳ کنوانسیون بند b این‌گونه آمده است: تبدیل یا انتقال اموال با علم به اینکه چنین اموال ناشی از جرم مندرج در بند a بوده و یا ناشی از عمل مشارکت در چنین جرمی هستند به‌منظور اختفا یا انحراف منشأ غیرقانونی مال یا به‌منظور کمک به کسی که در ارتکاب چنین جرمی نقش داشته تا از آثار قانونی عمل ارتكابی خود رهایی یابد. این کنوانسیون از کشورهای امضاکننده می‌خواهد که تطهیر عواید حاصل از جرم قاچاق مواد مخدر را به‌عنوان جرم مورد شناسایی قرار دهد و مبادرت به تدوین قوانین درزمینه مصادره عواید حاصل از

-
1. The Vienna Convention
 2. The basle statement
 3. Financial Action Task Force (FATF)
 4. The council of Europ convention
 5. The EC Directive
 6. Model Legislation on money laundering and financing.
 7. The Egmont Group

جرم نماید و همچنین از کشورهای عضو می‌خواهد قاعده حفظ اسرار بانکی را تعدیل تا به‌واسطه آن بتوانند به ضبط سوابق بانکی مالی و تجاری بپردازند.

این کنوانسیون دولت را به همکاری فرامی‌خواند و آن‌ها را به معاضدت در زمینه شناسایی و تعقیب و مسدود کردن یا مصادره اموال ناشی از جرم دعوت نموده و کشورها را به تقسیم اموال مصادره‌ای بین خود در صورتی که عملیات با همکاری سایر کشورها انجام‌شده توصیه می‌کند.

تنها نقطه‌ضعف در این پیمان‌نامه را می‌توان منحصر کردن عواید به وجوه و اموال حاصل از معاملات مواد مخدر دانست. البته آن‌هم به این خاطر است که این کنوانسیون تنها در راستای مبارزه با مواد مخدر و داروهای روان‌گردان فعالیت داشت. همچنین تعریف صریح و واضحی از پول‌شویی در این سند ارائه نشده است و بر این پیش‌فرض صحه می‌گذارد که اموال از ارتکاب جرم به دست آمده است. این امر خود راه‌گریزی برای فرار از مجازات باز می‌کند. البته این پیمان‌نامه یکی از مفصل‌ترین و مؤثرترین اسناد بین‌المللی محسوب می‌گردد (تجلی، ۱۳۹۰: ۶۳).

اعلامیه بال (۱۹۸۸): یکی از مراجع بسیار مهم و فعال در عرصه بانکداری کمیته نظارت بانکی بال است. این کمیته که در سال ۱۹۷۵ میلادی و توسط روسای کل بانک‌های مرکزی کشورهای گروه ۱۰ پایه‌گذاری شد و متخصصینی از کشورهای مختلف و پیشرو در صنعت بانکداری را گرد هم آورده تا با استفاده از تجارب و تخصص ایشان رهنمودهای مفیدی را برای حفظ سلامت و کارایی نظام‌های پولی در سرتاسر جهان پیشنهاد نمایند. در حال حاضر این کمیته در شهر بال سوئیس مستقر است و در زمینه نظارت بانکی، استانداردها، و طراحی الگوهای نظارتی و تدوین بسیاری از مقررات و الزامات احتیاطی در کشورهای مختلف سایه افکنده است. یکی از مهم‌ترین اسنادی که از سوی این کمیته به رشته تحریر درآمده است (اصول اساسی برای نظارت بانکی مؤثر)^۱ هست؛ که مشتمل بر ۲۵ اصل است و رهنمودهای بسیار مهمی برای نظارت بر حوزه بانکداری را ارائه می‌دهد.

1. Core principles for effective banking supervision.

در سال ۲۰۰۶ میلادی کمیته نظارت بانکی بال، بازنگری و به‌روزرسانی اصول اساسی را در دستور کار خود قرارداد تا از این رهگذر انعطاف‌پذیری، اعتبار، سودمندی و قابلیت کاربرد جهانی این اصول همچنان حفظ شود. در این بازنگری به مدیریت مؤثر ریسک، روش‌های حاکمیت شرکتی، مبارزه با پول‌شویی، تأمین مالی تروریسم و پیشگیری از اختلاس و کلاهبرداری توجه بیشتری شده است.

کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان‌یافته فراملی (۲۰۰۰): به‌منظور گسترش تلاش‌ها در جهت مقابله با جرم سازمان‌یافته فراملی، سازمان ملل کنوانسیون بین‌المللی مقابله با جرم سازمان‌یافته فراملی (کنوانسیون پالمو) را در سال ۲۰۰۰ تصویب نمود. از جنبه پول‌شویی، کنوانسیون پالمو هر کشور عضو را ملزم می‌سازد که: پول‌شویی را جرم‌انگاری نماید و تمام جرائم شدید را به‌عنوان جرائم منشأ پول‌شویی قلمداد کند، حال چه جرم در کشور خود اتفاق افتاده باشد چه در خارج و اطلاعات مورد درخواست را در اختیار دیگر اعضا قرار دهد؛ تمام اشکال مقابله با پول‌شویی شامل شناسایی مشتری، ثبت سوابق و گزارش عملیات مشکوک را در قوانین و مقررات خود بگنجانند؛ همکاری و تبادل اطلاعات را در بین مقامات اداری، قانونی و قضایی در سطح داخلی و بین‌المللی فراهم آورد و برای جمع‌آوری، تحلیل و انتشار اطلاعات یک واحد اطلاعات مالی تشکیل دهد همکاری‌های بین‌المللی را توسعه دهد.

نکته مهم در پیمان‌نامه پالمو این است که قابل تسری به جرائم سیاسی و تروریسم نبوده زیرا در تعریف جرم سازمان‌یافته مقرر می‌دارد: اعمالی به‌موجب پیمان‌نامه جرم تلقی می‌شود که باهدف کسب منفعت مالی صورت می‌گیرد. یکی از اهداف اساسی پیمان‌نامه تشویق کشورها برای مبارزه با گروه‌های تبهکار فراملی است به همین دلیل از کشورها می‌خواهد که جرائمی را که در کنوانسیون پالمو تعریف شده است در قوانین داخلی خود جرم‌انگاری کنند.

این کنوانسیون در ۲۹ سپتامبر ۲۰۰۳ لازم‌الاجرا گردید و از این جهت حائز اهمیت هست که مفاد آن مطابق با شیوه توصیه‌های چهل‌گانه گروه اقدام مالی است.

گروه اقدام مالی در مبارزه با پول‌شویی: گروه اقدام مالی (FATF) در سال ۱۹۸۹^۱ توسط کشورهای گروه ۷ شکل گرفت که متشکل از ۱۵ کشور و یک نهاد بین‌المللی بوده و یک سازمان بین‌الدولی هست که هدف آن توسعه و پیشرفت واکنش بین‌المللی نسبت به مسئله پول‌شویی است. در اکتبر ۲۰۰۱، گروه اقدام مالی مأموریت خود را گسترش داد و شامل مبارزه با تروریسم نیز ساخت.

گروه اقدام مالی یک مجموعه سیاست‌گذار است که کارشناسان حقوقی، مالی و ضابطین قانون را در کنار هم قرار می‌دهد تا در قوانین و مقررات کشورها اصلاحات لازم پدید آید. در حال حاضر، ۳۳ حوزه قضایی (کشور و سرزمین) و ۲ سازمان منطقه‌ای عضو گروه اقدام مالی می‌باشند. این ۳۵ عضو هسته تلاش‌های جهانی مبارزه با پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم را تشکیل می‌دهند. همچنین ۲۷ سازمان بین‌المللی و منطقه‌ای به‌عنوان اعضای وابسته و ناظر با گروه اقدام مالی همکاری دارند؛ این سازمان‌ها حق رأی ندارند، اما در جلسات و گروه‌های کاری به‌طور کامل شرکت می‌کنند.

سه وظیفه اصلی گروه اقدام مالی در ارتباط با پول‌شویی به شرح ذیل است:

(۱) نظارت بر پیشرفت اعضاء در اجرای تدابیر مقابله با پول‌شویی؛

(۲) تجدیدنظر و گزارش روندها، فن‌ها و اقدامات متقابل؛

(۳) توسعه، اتخاذ و اجرای استانداردهای مبارزه با پول‌شویی در سطح جهان.

این نهاد بین‌المللی توصیه‌های ۴۰ گانه کاربردی مطلوبی را برای مبارزه با پول‌شویی فراهم کرده است که نهادهای بین‌المللی متعددی از جمله صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی این توصیه‌ها را تأیید و به رسمیت شناختند. که توصیه‌های جامع و اصولی قابل انعطاف که با ساختار قانونی و نیز سیستم مالی و اداری کشورها به‌خوبی منطبق هست که می‌توان توصیه‌های FATF را به ۵ دسته زیر تقسیم کرد:

۱- ساختار حاکم بر قوانین تصویب‌شده در مورد مبارزه با پول‌شویی

۲- ضوابط پیشگیری‌کننده‌ی لازم‌الرعایه برای مؤسسات مالی

۳- نحوه اعمال ضوابط احتیاطی و نظارتی برای مؤسسات مشمول

1. Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF).

۴- الزامات نهادی

۵- همکاری بین‌المللی برای مبارزه با پول‌شویی

این نهاد بین‌المللی که با ۱۶ عضو کار خود را شروع کرده است (کشورهای عضو گروه هفت، کمیسیون اروپا و هشت کشور دیگر) طی سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۲ تعداد اعضای آن به ۲۸ عضو افزایش یافت. که می‌توان وظایف FATF را در موارد ذیل نام برد:

۱- نظارت بر روند پیشرفت اعضا^۱

۲- گزارش روند و شیوه‌های مبارزه با پول‌شویی^۲

۳- فهرست کشورها و مناطق غیر همکار^۳

۴- متدولوژی برای ارزیابی استانداردهای مبارزه با پول‌شویی

گروه آگمنت متشکل از واحدهای اطلاعات مالی

به‌عنوان بخشی از تلاش در جهت مبارزه با پول‌شویی، دولت‌ها نهادهایی را تأسیس کرده‌اند تا به تحلیل اطلاعات ارسالی از سوی اشخاص ملزم به ارائه گزارش^۴ بپردازند. به چنین نهادهایی عموماً واحد اطلاعات مالی (FIU) اطلاق می‌گردد. این واحدها کانون برنامه‌های ملی مبارزه با پول‌شویی محسوب می‌گردند، زیرا تبادل اطلاعات بین مؤسسات مالی و ضابطین قضایی از طریق آنان صورت می‌پذیرد. نظر به اینکه پول‌شویی ابعاد جهانی دارد، نیاز به تبادل اطلاعات به‌صورت فراملی همواره موجود است.

در سال ۱۹۹۵، شماری از واحدهای دولتی که امروزه به‌عنوان واحد اطلاعات مالی شناخته می‌شوند شروع به همکاری نمودند و گروه آگمنت واحدهای اطلاعات مالی (بنام محل اولین ملاقات در بروکسل) را شکل دادند. هدف این گروه ایجاد یک تالار اجتماعات برای واحدهای اطلاعات مالی است تا برنامه‌های ملی مبارزه با پول‌شویی و ابتکارات در این زمینه مورد حمایت قرار گیرند. این حمایت شامل توسعه و تنظیم تبادل اطلاعات مالی و قابلیت‌های کارکنان و ارتباط بهینه بین واحدهای اطلاعات مالی از طریق فناوری و کمک به توسعه واحدهای اطلاعات مالی در سطح جهان هست.

1. Monitoring Members Progress

2. Reporting on Money Laundering Trends and Techniques

3. Non Co-operative Countries and Territories

مأموریت گروه اگمونت در سال ۲۰۰۴ گسترش یافت و به‌ویژه شامل تأمین مالی تروریسم نیز شد. برای عضویت در گروه اگمونت، واحد اطلاعات مالی یک کشور باید تعریف گروه اگمونت از واحد اطلاعات مالی را برآورده سازد که یک‌نهاد ملی و مرکزی و مستقل مسئول دریافت (و اگر مجاز باشد درخواست)، تحلیل و ارجاع اطلاعات مالی به مراجع صالح هست. این اطلاعات:

- در ارتباط با عواید احتمالی حاصل از جرم و تأمین مالی تروریسم است؛
- قوانین ملی مقابله با پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم گزارش آن‌ها را الزامی ساخته است.

یک عضو این سازمان تعهد دارد مطابق اصول گروه اگمونت در زمینه تبادل اطلاعات بین واحدهای اطلاعات مالی در قضایای پول‌شویی رفتار کند. این اصول شامل شرایط تبادل اطلاعات، محدودیت در استفاده از اطلاعات و رازداری هست.
در حال حاضر اعضای گروه اگمونت از ۹۴ حوزه قضایی تشکیل گردیده است. این اعضا به یک سایت اینترنتی امن دسترسی دارند که برای عموم جهت تبادل اطلاعات قابل دسترس نیست.

گروه اگمونت یک مجموعه غیررسمی و بدون دبیرخانه یا یک محل دائمی است. گروه اگمونت سالی یک‌بار جلسه عمومی دارد و جلسات گروه‌های کاری آن سالی سه بار برگزار می‌گردد. در داخل گروه اگمونت، رؤسای واحدهای اطلاعات مالی تمام تصمیمات سیاست‌گذاری را اتخاذ می‌کنند، که شامل عضویت نیز می‌گردد. کمیته اگمونت به گروه‌های کاری و رؤسای واحدهای اطلاعات مالی در فاصله تشکیل جلسات عمومی سالانه یاری می‌رساند.

نهایتاً، گروه اگمونت مواد درسی را تهیه و در اختیار عموم قرار می‌دهد. این گروه قضایای مربوط به مبارزه با پول‌شویی را از اعضای خود دریافت و در این زمینه یک بانک اطلاعاتی گردآوری کرده است.

قطعه‌نامه سازمان بین‌المللی بورس‌های اوراق بهادار ۱۹۹۲

سازمان بین‌المللی واسطه‌گران اوراق بهادار (IOSCO) وظیفه تنظیم مقررات و اداره قوانین اوراق بهادار را در کشورهای مربوطه به عهده دارد. در حال حاضر ۱۰۵ کشور در

این سازمان عضویت دارند. در صورتی که یک مقام دولتی اداره قوانین اوراق بهادار را در یک کشور به عهده نداشته باشد، یک مجموعه خودگردان، نظیر یک سازمان بورس، از آن کشور می‌تواند حق رأی داشته باشد. سازمان‌های بین‌المللی و اعضای وابسته نیز در این سازمان مشارکت دارند، اما از امتیازات رأی‌دهی برخوردار نیستند.

سازمان بین‌المللی واسطه‌گران اوراق بهادار سه هدف اصلی دارد:

- حمایت از سرمایه‌گذاران؛

- اطمینان از وجود بازارهای سالم، کارآمد و شفاف؛

- کاهش ریسک سیستماتیک.

در سال ۱۹۹۲ سازمان بین‌المللی کمیسیون بورس‌های اوراق بهادار^۱ یک قطعنامه در خصوص پول‌شویی به تصویب رسانید. نظیر دیگر سازمان‌های بین‌المللی، سازمان بین‌المللی واسطه‌گران اوراق بهادار اختیار قانون‌گذاری ندارد. همانند کمیته بال و انجمن بین‌المللی ناظر بیمه، این سازمان برای اجرای توصیه‌ها در کشورهای مربوطه به اعضای خود تکیه می‌کند.

انجمن بین‌المللی ناظر بیمه

انجمن بین‌المللی ناظر بیمه (IAIS)، که در سال ۱۹۹۴ تأسیس گردید، یک سازمان نظارت‌کننده می‌باشد که از بیش از ۱۰۰ کشور و حوزه قضایی مختلف تشکیل شده است.

اهداف اولیه آن عبارت‌اند از:

- گسترش همکاری در میان ضابطه‌گذاران صنعت بیمه؛

- تنظیم استانداردهای بین‌المللی برای نظارت بر بیمه؛

- آموزش اعضاء؛

- کار مشترک با ضابطه‌گذاران در دیگر بخش‌های مالی و مؤسسات مالی بین‌المللی.

علاوه بر اعضاء، انجمن بین‌المللی ناظر بیمه بیش از ۶۰ عضو شاهد، نمایندگان انجمن‌های صنعتی، انجمن‌های حرفه‌ای، شرکت‌های بیمه، مشاوران و مؤسسات مالی

بین‌المللی را در اختیار دارد.

ضمن اینکه انجمن بین‌المللی ناظر بیمه موضوعات مختلفی از جمله تمام حوزه‌های نظارت بر بیمه را پوشش می‌دهد و به مسئله پول‌شویی در یکی از نشریات این سازمان پرداخته شده است. در ژانویه ۲۰۰۲، انجمن بین‌المللی ناظر بیمه نشریه شماره ۵ بنام رهنمودهایی برای ناظر و شرکت‌های بیمه را منتشر ساخت. این نشریه به‌طور جامع به مسئله پول‌شویی در صنعت بیمه می‌پردازد. همانند دیگر نشریات بین‌المللی، رهنمودهای مقابله با پول‌شویی برای پیاده‌سازی در کشورها در نظر گرفته شده است و شرکت‌های خاص بیمه، خدمات ارائه‌شده در یک کشور، سیستم مالی، اقتصاد و ساختار قانونی و سازمانی آن را مورد بحث قرار می‌دهد.

این نشریه در مورد شرکت‌های بیمه چهار اصل دارد:

-تطبيق با قوانین مقابله با پول‌شویی؛

-در اختیار داشتن برنامه‌های شناسایی مشتری؛

-همکاری با تمام ضابطین قانون؛

-در اختیار داشتن سیاست‌ها و شیوه‌های مقابله با پول‌شویی و برنامه‌های آموزشی برای کارکنان.

این چهار اصل به موازات چهار اصل اظهار شده در بیانیه کمیته بال هست. نشریه مذکور کاملاً با توصیه‌های چهل‌گانه، شامل گزارش عملیات مشکوک و دیگر الزامات، مطابقت دارد.

قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت

برخلاف یک کنوانسیون بین‌المللی که در کشورهای امضاکننده، تصویب‌کننده و اجراکننده عضو سازمان ملل حکم قانون را پیدا می‌کند، قطعنامه‌های شورای امنیت در پاسخ به تهدید صلح و امنیت بین‌المللی طبق فصل هفتم منشور سازمان ملل به تصویب می‌رسند. در ۲۸ سپتامبر ۲۰۰۱، شورای امنیت سازمان ملل قطعنامه ۱۳۷۳ را به تصویب رسانید که کشورهای عضو را متعهد می‌سازد تأمین مالی تروریسم را جرم‌انگاری نمایند. همچنین کشورها را متعهد می‌سازد:

از تمام اشکال حمایت از گروه‌های تروریستی تبری جویند؛

از ایجاد بهشت امن و حمایت از تروریسم، شامل آزاد بودن وجوه یا دارایی اشخاص حقیقی یا حقوقی و سازمان‌ها مرتبط با اعمال تروریستی جلوگیری کنند؛ از ارائه کمک‌های فعال یا منفعل به تروریست‌ها جلوگیری شود؛ با کشورهای دیگر در زمینه تحقیقات جزایی و تبادل اطلاعات در خصوص طرح‌های تروریستی همکاری به عمل آید.

اقدامات صورت گرفته در خصوص مبارزه با پول‌شویی در ایران

در ایران نیز قبل از تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی قوانینی در خصوص جلوگیری از ارتکاب به این جرم وجود داشت اما کافی نبوده و به دنبال گسترش اقدامات جهانی برای مبارزه با پول‌شویی، در اواخر دهه هفتاد شمسی، بانک‌های کشور با موج درخواست بانک‌های کارگزار بین‌المللی برای ارائه خط‌مشی و دستورالعمل مبارزه با پول‌شویی مواجه شدند، واژه‌های که در آن زمان بانک‌های کشور کمتر با آن آشنا بودند. عدم وجود خط‌مشی و دستورالعمل در این رابطه، حیات بانک داری بین‌المللی کشور را با تهدید مواجه می‌ساخت و لذا بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، راسا اقدام به تدوین مقررات پیشگیری از پول‌شویی در مؤسسات مالی و تصویب آن در شورای پول و اعتبار نمود و در ماده ۷ آن کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی را مکلف به تدوین دستورالعمل نظام بانکی کشور نمود.

قوانین: به دنبال گسترش اقدامات جهانی برای مبارزه با پول‌شویی، در اواخر دهه هفتاد شمسی، بانک‌های کشور با موج درخواست بانک‌های کارگزار بین‌المللی برای ارائه خط‌مشی و دستورالعمل مبارزه با پول‌شویی مواجه شدند، واژه‌های که در آن زمان بانک‌های کشور کمتر با آن آشنا بودند. عدم وجود خط‌مشی و دستورالعمل در این رابطه، حیات بانک داری بین‌المللی کشور را با تهدید مواجه می‌ساخت و لذا بانک مرکزی ج.ا.ا راسا اقدام به تدوین مقررات پیشگیری از پول‌شویی در مؤسسات مالی و تصویب آن در شورای پول و اعتبار نمود و در ماده ۷ آن کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی را مکلف به تدوین دستورالعمل نظام بانکی کشور نمود. از آنجاکه بانک‌ها راسا اقدامی در این خصوص به انجام نرساندند و با توجه به عدم وجود تجربه و آموزش چنین امکانی نیز برای آن‌ها وجود نداشت، بانک مرکزی ج.ا.ا، دستورالعمل

مقررات پیش‌گیری از پول‌شویی در مؤسسات مالی را نیز تنظیم و اواخر سال ۱۳۸۱، آن را به شبکه بانکی کشور ابلاغ نمود.

در تاریخ ۱۳۸۱/۶/۲۷ هیئت‌وزیران نیز لایحه مبارزه با پول‌شویی را تصویب و برای طی مراحل قانونی به مجلس شورای اسلامی تقدیم نمود. لیکن تصویب این لایحه در مجلس با وقفه‌ای طولانی مواجه شد، به‌طوری‌که این لایحه در دو دوره مجلس در دستور کار قرار داشت.

در یازده اکتبر ۲۰۰۷ (نوزده مهرماه ۱۳۸۶)، FATF طی بیانیه‌ای از کشورهای عضو خواست که کشور ایران را به دلیل عدم داشتن نظام جامع مبارزه با پول‌شویی جزو کشورهای پر ریسک طبقه‌بندی نمایند. این بیانیه هزینه‌های بانک داری بین‌المللی ایران را به شدت افزایش می‌داد. از سوی دیگر برابر اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت مکلف است رقابت‌پذیری ناسالم اقتصادی (که موجب تضعیف بخش خصوصی قانونی می‌گردد)، ثروت‌های ناشی از رشوه، اختلاس، سوءاستفاده از موقوفات، سوءاستفاده از مقاطعه‌کاری‌ها و معاملات دولتی و فروش زمین‌های مواد، مباحات اصلی، دایر کردن فساد و سایر موارد غیر مشروع را گرفته و به صاحب حق رد نماید و در صورت معلوم نبودن صاحب حق به بیت‌المال بدهد. این حکم را دولت باید با رسیدگی، تحقیق و ثبوت شرعی اجرا نماید.

به همین دلیل اقدامات جدی‌تر از سوی مقامات ذی‌ربط برای مبارزه با پول‌شویی در ایران صورت گرفت و در تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۱۷، قانون مبارزه با پول‌شویی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۶ نیز آیین‌نامه مستندسازی جریان وجوه در کشور به تصویب هیئت دولت رسید. در فوریه ۲۰۰۸، FATF ضمن تأکید بر بیانیه مورخ ۱۱ اکتبر ۲۰۰۷ در مورد ایران، به کشورهای عضو اعلام نمود که ایران در حال انجام اقداماتی مثبت در راستای مبارزه با پول‌شویی هست، لیکن این اقدامات را کافی ندانسته و لذا بر بیانیه قبلی خود تأکید نمود.

در آبان ماه ۱۳۸۷، گروهی از بازرسان صندوق بین‌المللی از فعالیتهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری صورت گرفته در ایران بازدید به عمل آورده و اگرچه پیشرفت‌ها را راضی‌کننده اعلام کردند لیکن نسبت به اجرای قانون مبارزه با پول‌شویی (مصوب

۱۳۸۶/۱۱/۱۷ که مشتمل بر دوازده ماده) به دلیل عدم تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی آن هشدار دادند. همچنین در اجلاس سالانه صندوق بین‌المللی پول در سال ۲۰۰۹، وزیر خزانه‌داری آمریکا نسبت به پول‌شویی در ایران هشدار داده و از کشورها خواست که در روابط مالی با ایران ملاحظات را مدنظر قرار دهند.

این بیانیه و گزارش بازرسان صندوق بین‌المللی پول، موجب تسریع در تنظیم آیین‌نامه‌های ذی‌ربط گردید به طوری که در ۱۱ آذرماه ۱۳۸۸ آیین‌نامه اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی به تصویب هیئت‌وزیران رسید و در تاریخ ۱۳۸۸/۹/۱۴ با شماره ۴۳۱۸۲/ت/۱۸۱۴۳۴ ک به نهادهای ذی‌ربط ابلاغ شد.

تمامی اشخاص حقیقی و حقوقی موضوع مواد ۵ و ۶ قانون مبارزه با پول‌شویی از جمله بانک مرکزی ج.ا. بانک‌ها و مؤسسات مالی، اعتباری، بورس اوراق بهادار بیمه‌ها، بیمه مرکزی، صندوق‌های قرض‌الحسنه، بنیادها و مؤسسات خیریه و شهرداری‌ها و همچنین دفاتر اسناد رسمی، وکلای دادگستری، حسابرسان، کارشناسان رسمی دادگستری و بازرسان قانونی، جزء اشخاص مشمول آیین‌نامه می‌باشند. بر مبنای این آیین‌نامه کلیه مؤسسات اعتباری، بیمه‌ها و شرکت بورس موظف به شناسایی ارباب‌رجوع در ارائه انواع خدمات مالی و اعتباری خودی باشند و مشمول رعایت مفاد آیین‌نامه می‌باشند.

آیین‌نامه‌ها

متن آیین‌نامه قانون مبارزه با پول‌شویی طی ۴۹ ماده و در هشت فصل در تاریخ ۱۳۸۸/۹/۱۱ به تائید مقام محترم ریاست جمهوری رسیده و می‌توان متن آیین‌نامه را به فصول ذیل تقسیم‌بندی نمود

۱. تعاریف: که به تعاریف قانون، ارباب‌رجوع، شناسایی اولیه، شناسایی کامل، مؤسسات اعتباری، معاملات و عملیات مشکوک و می‌پردازد
۲. شناسایی ارباب‌رجوع: در این فصل به شناسایی شخص حقیقی، شخص حقوقی، شناسایی اولیه در موارد غیر بانکی، شناسایی کامل اشخاص حقیقی، شناسایی کامل اشخاص حقوقی می‌پردازد.
۳. ساختار موردنیاز و نحوه گزارش دهی
۴. گزارش‌های الزامی: که معاملات مشکوک توسط واحدهای مربوطه ارسال می‌گردد

۵. امور مربوط به مبادلات ارزی

۶. نگهداری سوابق و اطلاعات

۷. آموزش

دستورالعمل‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۱. دستورالعمل چگونگی شناسایی مشتریان ایرانی مؤسسات اعتباری: که شناسایی مشتری برحسب نوع خدمات مورد تقاضای وی به دو نوع اولیه و کامل تقسیم می‌گردد. در مرحله شناسایی اولیه ابتدا ثبت کامل شناسایی سجلی مشتریان که از طرق مختلف (کارت ملی که نحوه بازشناسی اصلی از جعلی را طبق بخشنامه شماره ۸۹/۳۲۵۳۲ مورخ ۱۳۸۹/۲/۱۶ بانک مرکزی در ۳۷ ماده و در خصوص ویژگی‌های کنترلی درروی کارت به مؤسسات و بانک‌ها ابلاغ گردیده است) می‌توان به آن دست‌یافت در فرم‌های مربوطه درج گردد که در این خصوص شامل هر دو نوع مشتری از قبیل حقیقی و حقوقی می‌گردد.^۱

۲. دستورالعمل نحوه گزارش واریز نقدی وجوه بیشتر از سقف مقرر:

این دستورالعمل در طی ۱۱ ماده و ۲ تبصره در هشتمین جلسه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی در مورخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ به تصویب رسید. که در آن به موارد ذیل اشاره دارد. در صورت پرداخت یا واریز وجوه نقدی بیش از سقف مقرر توسط مشتری، لازم است گزارش واریز وجوه نقد به‌طور دقیق تکمیل گردد و در صورتی که مشتری نتوانست و یا اینکه از این کار استنکاف نماید کارکنان موسسه وظیفه‌دارند وجوه را از وی دریافت نموده و اراده خدمات به مشتری متوقف‌شده و به قید تسریع به واحد اطلاعات مالی گزارش دهند

۳. دستورالعمل شناسایی معاملات مشکوک و شیوه گزارش دهی مناطق مشکوک:

این دستورالعمل در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ در ۱۵ ماده و ۴ تبصره در هشتمین نشست شورای عالی مبارزه با پول‌شویی به تصویب رسید. که در معاملات ریالی مشکوک انجام‌شده و یا شروع‌شده، معاملات تسهیلاتی

مشکوک، استفاده از ابزارهای بانکی، اسناد مشکوک، حساب با رفتار مشکوک، مشتری مشکوک و معاملات ارزی مشکوک که از طریق فرم‌های کاملاً محرمانه به واحد اطلاعات مالی گزارش دهند.

۴. دستورالعمل نحوه تعیین سطح فعالیت مورد انتظار مشتری در مؤسسات اعتباری: این دستورالعمل در ۱۰ ماده و ۴ تبصره در نشست هشتمین دوره شورای عالی پول‌شویی در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ به تصویب رسید.

چنانچه شخص حقیقی متقاضی استفاده از خدمات پایه از بانک نباشد سطح فعالیت شخص مذکور بر اساس خود اظهاری وی در فرم‌های خاص و با توجه به اسناد و مدارک زیر توسط موسسه مالی یا بانک تعیین می‌گردد.

الف- آخرین فیش تأیید شده حقوق و مزایای وی در مورد کارکنان دولت و یا تأییدیه آخرین فهرست بیمه ارسالی به بیمه‌های معتبر.

ب- صورت گردش حساب در مؤسسات مالی یا بانک‌های دیگر که تحت نظارت بانک مرکزی قرارداد.

ج- آخرین اظهارنامه مالیاتی شخص.

د- آخرین اظهارنامه مالیات بر ارزش افزوده.

۵. دستورالعمل مقررات مبارزه با پول‌شویی در حوزه نظام‌های پرداخت و بانکداری الکترونیکی:

در ۲۱ ماده و ۳ تبصره در هشتمین جلسه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی در مورخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ به تصویب رسید. که موارد ذیل را دربر می‌گیرد.

که باید خریدار اولیه انواع کارت‌های بی‌نام باید جزء مشتریان بانک بوده و پیش از خرید، شناسایی شده باشد.

۶. دستورالعمل نحوه مراقبت از اشخاص مظنون:

این دستورالعمل در ۸ ماده و ۱ تبصره در مورخ ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ در هشتمین جلسه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی به تصویب رسید.

الف - دسترسی کارکنان به اسامی و مشخصات اشخاص مظنون

ب- محرمانه بودن اطلاعات

۷. دستورالعمل نحوه ارسال اسناد و مدارک مشتریان به نشانی پستی آنها که این دستورالعمل نیز در ۱۲ ماده و ۶ تبصره در ۱۳۸۹/۱۱/۲۰ در جلسه شورای عالی مبارزه با پول‌شویی به تصویب رسید.
- که پس از تعاریف در این زمینه به مسائل لزوم ارسال اسناد و مدارک مطالبی بیان نموده و سپس در مورد به‌روزرسانی اطلاعات مشتریان مسائلی بیان نموده است.
۸. آیین‌نامه مدت و طرز نگهداری اوراق بازرگانی، اسناد و دفاتر بانک‌ها: که شامل سه فصل بوده که عبارت‌اند از:
- الف- گستره شمول که شامل اسناد سطح اول تا پنجم می‌گردد
- ب- مدت نگهداری اطلاعات مربوط به اسناد: که بانک‌ها موظف هستند که اطلاعات مربوط به اسناد را به‌صورت الکترونیکی و حداقل به مدت ۱۰ سال نگهداری نمایند.
- ج- مدت و نحوه نگهداری اسناد: که شامل مدت نگهداری و نحوه نگهداری اسناد هست که نحوه نگهداری خود شامل فیزیکی، تصاویر دیجیتالی، به‌صورت ریزفیلم هست.
۹. دستورالعمل چگونگی شناسایی مشتریان خارجی: که داری ۹ ماده و شماره نامه ۱۶۱۷۳/ت/۴۰۲۶۶ مورخ ۱۳۸۸/۱/۲۹ هست که شامل شناسایی مشتریان خارجی، سیاست‌پذیری مشتری، نظارت مستمر بر حساب‌ها، مدیریت ریسک، گستره شمول آن شامل کلیه مؤسسات مالی خارجی در کشور و مناطق آزاد تجاری صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی می‌باشد.
۱۰. دستورالعمل نحوه اعمال دقت و نظارت ویژه هنگام ارائه خدمات پایه به اشخاص سیاسی خارجی در مؤسسات اعتباری.
۱۱. دستورالعمل مبارزه با پول‌شویی در صرافی‌ها: که شامل ۲۰ ماده و ۱۱ تبصره در مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۱۲ ده تصویب رسید و شناسایی مشتری، مبادلات مالی در عملیات صرافی، گزارش دهی و می‌باشد.
۱۲. در تاریخ ۱۳۹۰/۲/۲۶ بانک مرکزی ج.ا.طی بخشنامه شماره ۹۰/۴۱۴۷۸ ده دستورالعمل موسوم به دستورالعمل‌های ده‌گانه را در زمینه مبارزه با پول‌شویی ابلاغ نمود که این دستورالعمل‌ها تمامی جنبه‌های مهم مبارزه با پول‌شویی که لازم است توسط بانک‌ها مدنظر قرار گیرد را پوشش داده‌اند.

۱۳. دستورالعمل حساب‌جاری

که در ۳۲ ماده و ۱۶ تبصره در یک هزار و یکصد و چهلمین جلسه مورخ ۱۳۹۱/۳/۲ شورای پول و اعتبار به تصویب رسید.

کلیات این دستورالعمل در چهارده فصل بیان شده است که در فصل اول تعاریف مربوطه مطرح شده است و در فصل دوم شرایط افتتاح حساب‌جاری برای شخص حقیقی، در فصل سوم شرایط افتتاح حساب برای شخص حقوقی، فصل چهارم نحوه شناسایی متقاضی افتتاح حساب‌جاری، فصل پنجم فرایند طبقه‌بندی، چاپ و توزیع دسته‌چک به بانک‌ها و نحوه تحویل آن به مشتری، فصل ششم شرایط عدم پرداخت وجه چک و صدور گواهی‌نامه عدم پرداخت، فصل هفتم نحوه رفع اثر از سوابق چک‌های برگشتی، فصل هشتم موارد خاص در برداشت و انتقال از حساب‌جاری فصل نهم نکات لازم الرعایه در قرارداد حساب‌جاری فصل دهم نحوه بستن حساب‌جاری و نکات مربوط به آن، فصل یازدهم سایر الزامات ناظر بر حساب‌جاری، فصل دوازدهم حداقل الزامات ناظر بر طراحی چک توسط بانک، فصل سیزدهم محرومیت‌ها و مجازات انتظامی و فصل چهاردهم سایر موارد می‌باشد که مهم‌ترین اصل آن که سبب بازدارندگی از صدور چک برگشتی می‌گردد فصل سیزدهم این دستورالعمل می‌باشد که حتی از خدمات الکترونیک که خدمات پایه می‌باشد جلوگیری کرده است.

سؤال دوم: تأثیرات منفی اصل رازداری بانکی در اجرای سیاست‌های مبارزه با پول‌شویی تا چه حد است؟

اصل رازداری بانکی و پول‌شویی رابطه معکوسی باهم دارند؛ هرچقدر رازداری بانکی بالاتر باشد شرایطی بهتر برای تحقق بزه پول‌شویی فراهم می‌گردد.

یکی از راه‌های متداول برای ارتکاب جرم پول‌شویی است. از طرف دیگر قاعده رازداری بانکی که در بین بانک‌ها متداول است مانع از کشف جرم می‌شود که این قاعده باید در مسیر کنوانسیون‌های بین‌المللی و همچنین مصالح عمومی قرار گیرد و جلوگیری از آثار و تبعات این جرم تعدیل شود، به‌نحوی که نه این قاعده متزلزل شده و موجب بی‌اعتمادی عمومی به سیستم بانکی گردد و نه پولشویان بتوانند به‌راحتی به اقدامات خلاف قانون خود بپردازند. به همین منظور در ماده ۵ قانون مبارزه با پول‌شویی تمامی

اشخاص حقوقی از جمله بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری، بیمه، بیمه مرکزی، صندوق‌های قرض‌الحسنه، بنیادها و مؤسسات خیریه و شهرداری‌ها مکلف شده‌اند که مطابق آیین‌نامه‌های مصوب هیئت‌وزیران در اجرا قانون مبارزه با پول‌شویی همکاری نمایند و در تبصره ماده ۷ این قانون ارائه اطلاعات، گزارش‌ها، اسناد و مدارک مربوط به موضوع قانون پول‌شویی به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی و همچنین گزارش معاملات و عملیات مشکوک به مرجع ذی‌صلاحی که شورای عالی مبارزه با پول‌شویی تعیین می‌کند، پیش‌بینی شده است، اما چنان‌که گفتیم تعدیل قاعده رازداری بانکی صرفاً در جهت مبارزه با پول‌شویی و جرائم منشأ صورت گیرد، لذا سوءاستفاده از این موضوع و افشاء اطلاعات و استفاده از آن به نفع خود یا دیگری به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم توسط مأموران دولتی یا سایر اشخاص ممنوع بوده و مطابق ماده ۸ قانون مبارزه با پول‌شویی متخلف به مجازات مندرج در قانون مجازات انتشار و افشاء اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۲۹ محکوم خواهد شد.

بحث و نتیجه‌گیری

آمیخته بودن پدیده پول‌شویی با فعالیت‌های بزهکارانه و نقش اساسی در تسهیل ارتکاب جرائم، عزم بین‌المللی را بر آن داشت که در خصوص مبارزه با پول‌شویی از دهه ۱۹۸۰ به‌صورت جدی‌تر به آن پرداخته تا بدین‌وسیله با این جرم به مقابله برخیزند. هم‌اکنون اجرای کامل قانون مبارزه با پول‌شویی در ۱۴۰ کشور جهان وجود دارد و با توجه به پیچیده شدن این جرم در کشورهای مذکور از حالت فیزیکی و سخت‌افزاری خارج شده و به حالت نرم‌افزاری می‌پردازد.

با بررسی مباحثی که مطرح گردید پول‌شویی یکی از جرائم عمده در سطح دنیاست که تأثیر گسترده‌ای بر اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و سیاست و بنگاه‌ها و مؤسسات فعال در جامعه دارد. از یک‌سو افزایش تمرکز پول‌شویان بر فعالیت‌های بانکی به‌عنوان ابزاری مناسب برای پول‌شویی، به‌ویژه در کشورهایی که قوانین سهل‌تری در مبارزه با پول‌شویی دارند و از سوی دیگر افزایش نظارت و اعمال جرائم سنگین مالی و غیرمالی بر بانک‌ها و مؤسسات مالی که قوانین مبارزه با پول‌شویی را رعایت نمی‌کنند سبب می‌گردد که

مؤسسات برنامه‌های مؤثرتری داشته باشند. با توجه به ضرورت مبارزه با پول‌شویی در ایران نیز بعد از تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی گام‌های مؤثری در این خصوص برداشته شده است اما علاوه بر آن باید نظارت بر حسن اجرا و ضمانت اجرای قانون مبارزه با پول‌شویی را بیش‌ازپیش اهمیت داده و با همکاری و مساعدت کشورهای که در این امر موفق بوده‌اند با پول‌شویی مبارزه نمود؛ اما باید اعتراف داشت که یکی از عوامل مؤثر می‌تواند رسانه‌ها باشند که با شناساندن این جرم به تمامی آحاد جامعه از ارتکاب آن جلوگیری کند؛ زیرا بسیاری از مرتکبین این جرم سرقت و قاچاق مواد مخدر و کلاهبرداری و... را جرم می‌دانند و پول‌شویی برای آن‌ها جرم شناخته نمی‌شود با توجه به فرهنگ‌سازی در رسانه‌ها و بالا بردن سطح آگاهی افراد تأثیر بسزایی دارد، علاوه بر آن این جرم به دلیل مدرن بودن آن در بعضی از موارد رد پای از مرتکبین آن نمی‌توان یافت؛ بنابراین باوجود مدرن شدن این جرم نباید از آموزش کارکنان مؤسسات مالی که در ارتباط با ارتکاب این جرم می‌باشند غافل ماند و با آموزش مناسب و شناسایی مشتریان و در صورت بروز مشکل بااطلاع رسانی به مراکز FIU بتوان با متخلفین مبارزه نمود با توجه به خطا در روند فعالیت، نیروی انسانی در مبارزه با این جرم نمی‌تواند بسیار مؤثر باشد بلکه باوجود نرم‌افزارهای ML در سطح بالا نظارت کامل را می‌توان داشت و با افراد پول‌شو مقابله نمود قبل از ایجاد پول‌کثیف جلوگیری از منشأ و شناسایی راه‌های ورود پول‌کثیف و شناسایی مشاغلی که درآمد نامشروع دارند، می‌تواند مؤثر بوده و گام‌های مؤثری در ارتباط با مبارزه با پول‌شویی برداشته شود باوجود قانون مبارزه با پول‌شویی دستورالعمل‌هایی از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران صادر شده است که مهم‌ترین اصل در آن شناسایی مشتری می‌باشد که با شناسایی مشتری و شناسایی سرمایه او و خدمات درخواستی او می‌تواند ما را در مبارزه با پول‌شویی کمک شایانی نماید و باید اذعان داشت که در کشور ما در سال‌های اخیر در این خصوص تحول عظیمی صورت گرفته است که امید می‌رود به نحو احسن به اجرا درآمده و افراد پول‌شو ایران اسلامی را محل امن مراحل پول‌شویی قرار ندهند.

منابع

منابع فارسی

- ۱- احسانی، بهمن (۱۳۸۸). جرم نامرئی (پول شویی)، ج ۱، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
- ۲- تجلی، سید آیت اله (۱۳۹۰). مبارزه با پول شویی و تأمین مالی تروریسم در بانکها، تهران، آراد کتاب، کهکشان دانش.
- ۳- تذهیبی، فریده (۱۳۸۴). پول شویی و سیستم بانکی، تهران، انتشارات زعیم.
- ۴- حبیب زاده، محمدجعفر (۱۳۷۴). جرائم علیه اموال، انتشارات سمت، چاپ دوم.
- ۵- حیدری، علی مراد (۱۳۸۳). جرم‌انگاری پول شویی، فقه و حقوق، شماره ۱.
- ۶- سلیمی، صادق (۱۳۸۴). آشنایی با مقررات تطهیر پول و چگونگی مبارزه با آن، مجموعه علوم جنایی، جلد ۱، انتشارات سلسبیل.
- ۷- غلامی، علی و پور بخش، محمدعلی (۱۳۹۰). مبارزه با پول شویی در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی، فصلنامه مطالعات اقتصاد اسلامی، سال ۴، ش ۱۰.
- ۸- میر محمدصادقی، حسین (۱۳۸۲). «پول شویی»، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول شویی، ج ۲، شیراز، نشر وفاق.
- ۹- میر محمدصادقی، حسین (۱۳۸۲). پول شویی و ارتباط با جرائم دیگر؛ همایش بین‌المللی مبارزه با پول شویی، دانشگاه شیراز.

منابع انگلیسی

- [10] Gurule, Jimmy (2002). The 1988 UN convention against illicit traffic in narcotic 5. drugs and psychotropic substances: a ten year perspective". Peace Research Abstracts. 39(3):311-456.
- [11] Paula M. Reid (1996). Money Laundering-An Irish Perspective, Money Laundering Control, Dublin; Sweet And Maxweel.
- [12] Seagrave. Sterling (1995). Lords of the rim: the invisible empire of the overseas Chinese. New York Putnams sons.